

Публиката и натискът на масовата култура през 80-те

Виолета Дечева

Заедно с процеса на примиряване с усилващите се консервативни нагласи в театъра (водещи са битово-психологическия реализъм и идеологическата реставрация в културната политика) за ръководството на Народния театър се появява сериозен и относително нов проблем - публиката.

Първите симптоми на спада в интереса към театъра се появяват към края на 70-те. Това е проблем не само за Народния театър, но за него той започва да става все по-важен. Все по-често през 80-те при обсъждането на репертоара и състоянието на представленията на съветите в театъра се поставя въпроса за публиката. Този въпрос седи и при организацията на посещенията, която продължава да съществува и по това време в театъра. Но при обсъждането им вече не става дума само за “производствената дейност”, “изпълнението на плана” с приходи от билети и “бройки посещаемост”, които трябва да бъдат покрити. Става дума за това, че местата в салона остават празни дори след задължителните продажби, които се организират от театъра. През 1980 г. на един от тези съвети Васил Стойчев казва: „Продажбата на билети е “една не много добра картина”, макар “ние да нямаме увеличение на цената на билетите, защото трудно се продават нашите представления в момента. Връщат се страшно много билети.”¹

Една от причините за отлива на публиката от театъра е навлизащата все по-силно култура на развлечението през късния комунизъм. Развлечението започва все по-настойво да заема голяма част от свободното време на хората през 80-те². Дълго изтласкваните развлекателни жанрове, или по-точно казано внимателно пропусканите под контрол развлекателни жанрове, започват да печелят все повече симпатиите на публиката. „Масовата”, популярната култура започва да си отнема, макар и изцяло под контрола на “високата”, официална култура, свое място. Като се добави към това и все по-нарастващата досада към

---

¹ Виж Стенографски запис от заседание на 7.1.1980. - В: Архив на Музей на НТ “Ив.Вазов”, а.е. 738.

² В един организиран от сп. *Театър* разговор на тема “Творците за своята работа в името на своята публика” Николай Люцканов казва: “Ние не познаваме достатъчно нашите зрители”. И още: “На мен ми се струва, че ние, хората в театъра все повече живеем в някаква литературна, а не същностна представа за тях” - В: сп. *Театър*, 1986, бр.3.

задължителните идеологически клишета и модели в изкуството, нещо повече - тихия, все по-видим цинизъм при използването им в една приета и от двете страни игра-, не трудно да си представим настъпващата в театралното изкуство по това време криза. За голяма част от театралите - особено от популярните актьори и за част от режисьорите - този тип жанрове са и непозната, и привлекателна, и много печеливша територия.

Паралелно с този процес в театъра нараства привлекателността тъкмо на онези представления и пиеси, които казват “нещо повече”, които се възприемат от публиката алегорично³. Присъствието на винаги бдящото “партийното око”, неизменно присъстващият невидим Зрител, с който задължително сцената и публиката се съобразяват в играта на поставяне и гледане, доставя и особен тип удоволствие на седящите в залата при гледането на театър - удоволствието, че са изиграли “Невидимия” в собствената му игра: “Зрителят обича да чува неща, които вече знае, да се произнасят в театъра само заради удоволствието, че се произнасят публично и властта ги чува. И всичко това е съвсем безопасно.”, пише Буряна Захариева⁴. Тоест, заедно с пробиващите отделни масови жанрове, интересът на голяма част от публиката е инвестиран трайно в особения хазарт на отношенията в играта между сцена и зала, в преносното четене на сценични фигури и фрази, в разгадаването на закодираното в тях “тайно” послание⁵.

Така вече става по-ясен все по-засилващия се спад в интереса на публиката към Народния театър. Той е особено бдителен към избора на пиеси и към необичайното им сценично интерпретиране, тоест не предлага нито интригуващи „тайни” послания, нито особени развлечения. Трансформациите в него през втората половина на 70-те и първата на 80-те са сложни, бавни, мъчителни. Спектаклите на “първия театър” не предлагат сложни смислови втори планове, които трябва да бъдат разчитани от публиката, а един скучен професионализъм, който в крайна сметка се съобразява изцяло с изискванията на

---

³ *Байчинска*, Светлана. За един неизбежен край и едно възможно начало. - В : Гестус, 1990, №7/8.

⁴ *Захариева*, Буряна. Голямо и малко. Театърът от птичи поглед. - В: в. Култура, 28.12.1990, с.6.

⁵ „На театър започна да се ходи заради отделните реплики, отразяващи общоизвестни, дори банални, но винаги гласно признати истини. Сюжетът закрепя. Спектакълът се разпада на реплики. (...) Спектакълът се забъркваше от допустими дози политика, зрелище, смях, сантимент, задължително нравоучение, пикантност, но всички тези “гнезда” се строяха с разпознаваеми и лесни клишета”, пише Ромео Попилиев, в “Последиствия от средните изисквания” - Театър, 1989, №8.

партията-държава. В Народния театър отношенията между публика и сцена са в някакъв смисъл най-откровени - нито режисьорите имат намерение да кодират особено “смели” и „тайни” послания, нито зрителите очакват подобни послания в този театър - и за двете страни е ясно, че в Народния театър “невидимият Зрител” на партийната идеология не желае да играе тази игра. В театъра, който е най-важен за държавата-партия просто не се допускат подобни игри - нито отвън нито отвътре. Пък и в него “невидимият Зрител” е често съвсем видим - театърът често се посещава лично от Тодор Живков. Така че ръководството на театъра избира другия път – развлечението. Много внимателно, но все пак театърът се насочва към развлекателните жанрове, за да привлече повече публика.

Според идеологическите изисквания един национален театър не може да си позволи откровеното толериране на масови продукции или драматургия от развлекателния регистър, затова в НТ много внимателно се пропускат този вид жанрове. Решението е намерено чрез интерпретацията на класически комедии - български и чужди.

Никак не е случаен фактът, че едни от най-дълго играните, най-гледани представления на Народния театър през 80-те са “веселите” постановки на Никола Петков, както и “Черна комедия” от Питър Шафър, която към края на 80-те поставя Асен Шопов. На една дискусия посветена на публиката Дико Фучеджиев през 1981 г. дори оповестява тази нова „политика”: “Изглежда трябва да правим неща по-леки, по-разтоварващи. Ний тук се скъсваме да поставяме трагедии и драми, от които човек излиза просто подтиснат. Защото много от нашите спектакли са свързани със събития.”⁶

“Сватбата на Фигаро” от Бомарше, която Петков поставя в годината на националния преглед, и “Изобретателната влюбена” от Лопе де Вега, както и “Свекърва” от Страшимиров са класически комедии, в които режисьорът използвал очевидно “нов хумор”⁷. Освен това той основно включва актьорите в жанрове като фарса, водевила, в използването на пародията при поставянето на откровена “комедия на характерите”. В

---

⁶ Естетиката – бъдеща етика? Кръгла маса на в. Народна култура в ленински район на столицата. – В: Народна култура, №41, 13.11.1981.

⁷ За “Сватбата на фигаро” Вили Цанков пише: “В случая сме свидетели на не просто на успешен спектакъл. В него има скок в усвояването на нов хумор”. -Виж: Живецът на Бомарше. – В: Отечествон фронт. №11913, 5.5.1984.

“Сватбата на Фигаро” Петков използва пародията “в тъканта на спектакъла” - пародират се “оперните щампи”, “лъжеромантическият патос”, “демонизма” и “донжуанизма”, “мелодрамата”⁸. И този, както и другите спектакли на Петков са “весели” и забавни⁹, а актьорските изпълнения са единодушно описани като впечатляващи в импровизацията¹⁰. Актьори като Виолета Бахчеванова (Марселина в “Сватбата на Фигаро”), Любомир Кабакчиев¹¹ (капитан Бернардо в “Изобретателната влюбена”), Мария Стефанова (Графиня Розина в “Сватбата на Фигаро” и Хералда в “Изобретателната влюбена”) и др. напускат познатите на публиката сериозни, високи роли и доразвиват актьорските си умения в изграждането на сценичния характер в по-леките форми на комедията. Отбелязани са успехите и на Михаил Петров (Фигаро), Жоржета Чакърва (Сюзан), Юри Ангелов (Керубино) и др.¹². В “Свекърва” Виолета Бахчеванова изиграва една от най-успешните си и ефектни роли (Констанда), както и Славка Славова и Таня Масалитинова, които си партнират в другия състав. В “Свекърва” Петков не се интересува толкова от народопсихологията на българина, колкото от дребните пороци и както сам казва от “житейския театър на тези герои”¹³. Чергите по сцената са като “завеси”, зад които се разиграват “смешни” истории. Психологическите мотивировки в поведението на героите логично отстъпват на “трика”, на ефектния обрат, на “хватката”, както казва Люцканов¹⁴ по повод “Изобретателната влюбена”. Всъщност успехът на Петков със “Сватбата на

---

⁸ Каракашев, Владимир. Пиер Огюстен карон дьо Бомарше през 1984. – В: Театър, № 10, 1984. с.9.

⁹ Монова, Дора. Тържество на любовта и веселието. – В: Отечествен фронт, № 12169, 2.7.1985.

¹⁰ Иванова, Ана. Импровизационната стихия. – В: Отечествен глас, № 164, 13.7.1985.; Панева, Лада. Две комедии в Народния театър. – В: Народна култура, № 13, 29.3.1985.; Стефанов, Орлин. Класика и съвременност. – В: Театър, № 7, 1985, с. 14-19; Басмаджиева, Мая. Изобретателност и препятствия. – В: Театър, № 10, 1985, с.30-31. и “Изобретателната влюбена” – В: Вечерни новини, № 31, 6.2.1985; Калинкова, Пенка. Достойно за Лопе. – В: Отечествен глас, № 165, 13.7.1986; Монова, Дора. Тържество на любовта и веселието. – В: Отечествен фронт, № 12169, 2.7.1985.

¹¹ “Бляскава игра на Любомир Кабакчиев и Славка Славова” пише Дора Монова в „Тържество на любовта и веселието”- В: Отечествен фронт, № 12169, 2.7.1985.

¹² Иванова, Ана. Импровизационната стихия. – В: Отечествен глас, № 164, 13.7.1985; Панева, Лада. Две комедии в Народния театър. – В: Народна култура, № 13, 29.3.1985; Каракашев, Владимир, Пиер Огюстен карон дьо Бомарше през 1984. – В: Театър, 1984, № 10 и др.

¹³ Виж Стенографски запис от заседание на 12.5.1987. – В: Архив на Музей на НТ “Ив. Вазов”, а.е. 289

¹⁴ В спектакъла има “ вътрешна статика, вътрешно неразвитие на сценичния разказ..смешното идва от “хватката”. – В: Стенографски запис от заседание на 29.1.1985, Архив на Музей на НТ “Ив. Вазов”,

Фигаро” не се повтаря със “Свекърва”. В него се отбелязва най-вече “самотната актьорска изява”¹⁵ на Виолета Бахчеванова¹⁶.

Представленията са играни дълго. Над 200 пъти¹⁷ се играе поставената от Асен Шопов “Черна комедия” от Питър Шафър¹⁸, в която също актьорските солови изпълнения, особено това на Михаил Петров (Бриндели Милър), имат основно значение¹⁹. Това са и най-сполучливите опити на театъра да навлезе в развлекателните жанрове през 80-те. Този опит не решава изцяло кризата с публиката и защото той предвидливо се прави на камерна сцена. (Има предложение дори да се пуснат билети без “Бюро Организация на театъра”²⁰, за да се провери реалния интерес.)

Голямата сцена обаче си остава „запазена” за „големите”, идеологически правилни заглавия. Народният театър се опитва да печели публиката с друг тип класически заглавия и спектакли. Театърът обаче не може да забрави, че е “по-специален”, че “има да изпълнява преди всичко големи социални поръчки и партийни, към които спада голямата драматургия – на Есхил, Софокъл, Грибоедов и др.”, както казва Николай Люцканов²¹. През сезон 1984/85 той самият поставя Грибоедов - “От ума си тегли”. През същия сезон Надежда Сейкова поставя романа “Чифликът край границата” от Йовков, по драматизацията на Филипов, интерпретирайки го чрез “острите социални проблеми на добруджанските селяни в навечерието на паметната 1923 г.”²² и основната за репертоара

---

¹⁵ “Единствена Виолета Бахчеванова успява да се отскубне от клещите на този хаос и със свойственото си обаяние и заразителен темперамент доказва, при друга режисура би могла да изгради интересен образ на Страшимировата свекърва(...) самотна актьорска изява” пише *Каракашев*, Владимир. В: Един труден, труден сезон. Театър, 1988, бр.9.

¹⁶ *Гьорова*, Севелина. Главен адрес - съвременността. – В: Вечерни новини, № 282, 4.12.1987.; *Гьорова*, Севелина. Изкушенията на класиката. Антон Страшимиров - осъвременен или...- В: Литературен фронт, № 8, 18.2.1988 и др.

¹⁷ Двеста пъти се играе "Черна комедия" в Народния театър. Виж: Дума, №299, 15.12.1992.

¹⁸ “Спектакълът е интересно сценично явление, бележещо определено завоевание в овладяването на на развлекателния и поучителния театър, в налагането на трудния жанр на фарса” пише Димитър Цолов. - В: Живот на тъмно. Народна култура, № 52, 21.7.1986

¹⁹ След повече от десет години, Михаил Петров в програмата на “Пуканки” от Бен Елтън ще напише: ”Асен Шопов и досега признава, че спектакъла “Черна комедия” е сътворен преди всичко с усилията на актьорите.”

²⁰ Виж Стенографски запис от заседание на 2.7.1987. – В: Архив на Музей на НТ”Ив. Вазов”.

²¹ Виж Стенографски запис от заседание на 2.7.1987. – В: Архив на Музей на НТ”Ив. Вазов”

²² *Цолов*, Димитър. В примамливото царство на класиката. – В: Театър, №10, 1985, с.25-29.

тема за “революционната борба”²³, показвайки като “главен герой разбунтувания народ”²⁴. Пак през този сезон Асен Шопов поставя “Нашествие” от Леонид Леонов по случай 40 г. от победата във Втората световна война. Освен с този повод²⁵ единственото, с което спектакълът прави впечатление е традиционно професионално изиграната от Любомир Кабакчиев роля на репресирания комунист Таланов, който заради опасността за родината забравя обидата към партията²⁶. Но и класиката не печели популярност за Народния театър. Залата на голямата сцена е все по-често полупразна. Театърът се оказва между натискът на масовата култура на късния комунизъм от една страна и неговата идеология, от друга.

---

²³ Балабанов, Илия. Революционна естетика и класова етика. – В: Отечествен фронт, №12072, 14.2.1985; Каракашев, Владимир. Познатият и непознатият Йовков. – В: Работническо дело, бр.54, 23.2.1985.

²⁴ Гьорова, Севелина. Откриване на неоткрития Йовков. – В: Народна култура, №10, 1985.

²⁵ Възпел на подвига и вярата. – В: Отечествен фронт, № 12121, 24.4.1985; Нашествие. – В: Вечерни новини, № 96, 23.4.1985; Панева, Лада. Възкресеният подвиг. – В: Народна култура, № 19, 10.5.1985, с.6. На Художествения съвет от 21.5.1985 по повод “Нашествие” Младен Киселов казва: “Все още в представлението трябва да се работи за изясняване на неговата тема, не на неговото посвещение, което е пределно ясно и направено като театър..., но годишнината ще отшуми.”

²⁶ Панева, Лада. Възкресеният подвиг. – В: Народна култура, бр.19, 10.5.1985, с.6.